

UDK: 930.25(497.5) »1941/1945« (086.7)
323.1(497.5) »1941/1945« (042) (086.7)
929 Pavelić, A., »1941/1945« (042) (086./)
Stručni članak
Primljeno: 1. 10. 1997.

Prilog povijesti arhivskog gradiva NDH. Tragom gramofonskih snimki govora Ante Pavelića (1941.–1945.)

ZDENKA BAŽDAR
Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Republika Hrvatska

Članak ukazuje na do sada nepoznati popis zaplijenjenih gramofonskih ploča poglavnika Ante Pavelića. Autorica ukazuje na sudbinu gramofonskih snimki nakon završetka Drugog svjetskog rata.

U dokumentaciji koja je preuzeta iz pismohrane bivšeg Centralnog komiteta SKH 1993. godine i pohranjena u Hrvatski državni arhiv, unutar fonda RO V. Bakarić pronašli smo dokumenat koji sadrži popis zaplijenjenih gramofonskih ploča na kojima su pohranjeni govori poglavnika Ante Pavelića snimljeni u razdoblju 1941.–1945. godine. Ovaj popis je izrađen krajem 1945. godine prilikom premetačine arhiva Duhovnog stola Zagrebačke nadbiskupije.

Rad se o prijepisu dokumenta koji nema oznake pošiljaoca (zaglavlje), niti oznake primaoca (prijemni štambilj), iako je naslovljen na Centralni komitet KP Hrvatske.

Uvidom u arhivsko gradivo u svezi s gore navedenim gramofonskim pločama pronađeni su sljedeći podaci.

U optužnici br. I 232/1946 koju je 23. rujna 1946. podigao javni tužilac Narodne Republike Hrvatske Jakov Blažević protiv dr. Alojzija Stepinca stoji:

»Pred slom NDH opt. Stepinac u namjeri sakrivanja, a u dogovoru sa Pavelićem, pohranjuje u Nadbiskupskom dvoru u Zagrebu arhivu ministarstva vanjskih poslova NDH i županstva pri poglavniku. Osim toga sakriva opt. Stepinac u Nadbiskupskom dvoru gramofonske ploče sa svim govorima Pavelića, koje je ovaj držao u emigraciji u Italiji i u NDH. Ove ploče pronađene su brižno sakrivene među arhivom Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu.«¹

Istog dana, 23. rujna 1946., Javno tužilaštvo Narodne Republike Hrvatske predalo je prilog optužnici od 23. rujna 1946. br. I 232/46 u krivičnom predmetu

¹ M. Štambuk-Škalić, Dokumenti obrane u sudskom procesu protiv nadbiskupa Alojzija Stepinca, *Fontes* (Zagreb) 2/1996. str. 53., 70.

protiv Stepinac dr. Alojzija – popis dokaza među kojima se uz točku 4 optužnice prilaže Potvrda optuženoga A. Stepinca o preuzimanju arhive Ministarstva vanjskih poslova NDH od 6. svibnja 1945. u ovjerenom prijepisu.²

Prilikom preuzimanja 6. svibnja 1945. sastavljena je potvrda o primitku, koju su zajednički potpisali nadbiskup Stepinac i ministar vanjskih poslova NDH Mehmed Alajbegović: »Potvrđuje se ovime primitak pismohrane Ministarstva vanjskih poslova Nezavisne Države Hrvatske i to: 1. Jedne limom obložene škrinje pod oznakom 'AB-I', zatvorene sa dvije brave; 2. Jedne drvene škrinje pod oznakom 'AB-II', zatvorene sa dvije brave; 3. Tri drvene škrinje pod oznakom 'RAV-I-III', zatvorene sa jednom bravom; 4. Jedne drvene škrinje pod oznakom 'OL-1', zatvorene sa dvije brave; 5. Jedne drvene škrinje pod oznakom 'OL-2', zatvorene sa jednom bravom; 6. Jedne drvene, limom obložene, škrinje pod oznakom 'RŽ', zatvorene sa jednom bravom. Za sve brave primljeni su ujedno i ključevi i to po jedan za svaku bravu«. (Vrhovni sud NRH stup 6/1946, str. 933.)³

U izjavi danoj 19. rujna 1946. bivši ministar Alajbegović opisuje: »Prema mojem današnjem sjećanju do pohrane arhive Ministarstva vanjskih poslova NDH na Kaptolu došlo je na sljedeći način. Službeni prijedlog ministarstva vanjskih poslova bio je da se arhiva pohrani u Hrvatski zemaljski arhiv. Dr. Pavelić je na to pokazao zanimanje, šta se nalazi u toj arhivi, na što je dobio sumarni prikaz. Prigodom sastavljanja pitanja o sadržaju arhive izrazio je mišljenje, da bi se ista mogla i uništiti.

Podpisani je bio protivnog mišljenja,... Pitao sam ga ima li on možda neki drugi prijedlog, na što je on, razmislivši, rekao da bi bolje bilo tu arhivu smjestiti na Kaptolu, kad eto, nema smisla istu uništiti,... Razlog, zašto je dr. Pavelić odabrao Kaptol a ne Hrvatski zemaljski arhiv kao pohrambeno mjesto za tu arhivu, nije mi podpuno jasan, tek naslućujem da je moguće mislio da će na Kaptolu teže doći u treće ruke, nego bi u Hrvatskom zemaljskom arhivu, koji je otvoren javnosti. Ja sam na to otišao nadbiskupu dr. A. Stepincu i saopćio mu prednju želju. Nadbiskup je rekao da je i on pretrpan svojim spisima, ali da će potražiti mjesto i za te spise. Činilo mi se prema tome, da baš nije jako voljan za to, ali odbio nije«. (Sudski spisi Vrhovnog suda NRH stup 6/1946, str. 936.)⁴

Uvidom u OP Politeo u popisu isprava koje je dr. Politeo predao sudu za pobijanje 1., 4. i 5. točke optužnice nalazi se Promemorija Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu broj 58/Prs sastavljena 6. lipnja 1945. u kojoj se navodi da je Nadbiskupski duhovni stol preuzeo arhivu Ministarstva vanjskih poslova NDH, o čemu je nadbiskup obavijestio predsjednika vlade NRH.⁵

U fondu OP Politeo pronađena je Okružnica A. Stepinca broj 8976 od 17. prosinca 1945. u kojoj stoji: »Arhiv ministarstva vanjskih poslova bivše NDH bio je smješten u nadbiskupskom dvoru zbog ratnih pogibli, ali odavle je već odavno preuzet od socijalističkih vlasti. Koliko je nama poznato bivši ministar

² Nav. dj. str. 85., 88.

³ Nav. dj. str. 180.

⁴ Nav. dj. str. 180.

⁵ HDA, OP Politeo, str. 138.–139.; vidi o tome M. Škalić, nav. dj. str. 180.

Alajbegović nije pohranio nikakve kutije s kompletom govora Pavelića u nadbiskupskom dvoru.⁶

Značajno je napomenuti da je jedan određeni broj arhivskih fondova NDH prenesen u savezne arhive u Beogradu, kao npr. arhiv Ministarstva vanjskih poslova, poslanstava i konzulata NDH, koji su u Arhivu Saveznog sekretarijata za inostrane poslove, dok se fondovi Predsjedništvo vladc NDH, Glavni stan Poglavnika, Poglavnikov ured te svi vojni fondovi u Arhivu Vojnoistorijskog instituta u Beogradu.⁷

Uvidom u dokumentaciju Hrvatske kinoteke, pronađen je zapisnik o preuzimanju 336 komada gramofonskih ploča (ukupno pet limenih kutija) s govorima Ante Pavelića za vrijeme NDH koje je 1962. godine preuzeo Muzej revolucije naroda Jugoslavije u Beogradu od Komisije za historijat DSUP NRH u Zagrebu. U zapisniku stoji da je u svakoj kutiji nalazi popis ploča sa sadržajem, a navedenih pet kutija imaju zajedno napisane tekstove svih govora.⁸

Za ovo arhivsko gradivo HDA zatražio je od SRJ povrat temeljem načela provenijencije (podrijetla) u okviru arhivskih zahtjeva sukcesije državnih arhiva bivše SFRJ, jer je to gradivo nastalo na području Republike Hrvatske.

Budući da se u gore navedenom prijepisu govori o mlađem povijesnom izvoru na gramofonskim pločama, odnosno fono gradivu koje se danas ne nalazi u Republici Hrvatskoj, a koje prema kriterijima čuvanja ulazi u kategoriju trajnog čuvanja s obzirom da se radi o tonskim zapisima koji su vezani za političke događaje, ovaj prijepis dokumenta predstavlja vrijedan izvor za proučavanje razdoblja NDH, te ga stoga donosimo u cijelosti.

CENTRALNOM KOMITETU K. P. HRVATSKE

Sedmog ov. mj.⁹ izvršen je pretres arhive Duhovnog stola Zagrebačke nadbiskupije u prisustvu tajnika Šalića¹⁰ i Salis Elisa.¹¹ Kako se tajnik nad-

⁶ HDA, OP Politeo, str. 402.; vidi o tome M. Škalić, nav. dj. str. 176.–179.

⁷ Vidi o tome M. Škalić, nav. dj. str. 50.–51.

⁸ Vidi o tome Hrvatska kinoteka, Zapisnik o preuzimanju gramofonskih ploča sa govorima Ante Pavelića za vrijeme NDH iz 1962. godine.

⁹ Nedostaje datum i potpis pošiljaoca. Prema podacima S. Kožul, *Spomenica žrtvama ljubavi zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb 1992. str. 452 stoji: »Nadbiskupov tajnik Ivo Šalić, nalazio se u istražnom zatvoru od 15. studenog 1945. god. Optužen je za krivičnu urotu protiv države i suradnju s okupatorima.« Uvidom u pismohranu arhive Nadbiskupskog duhovnog stola nije pronađen podatak o izvršenom pretresu, ali najvjerojatnije je pretres arhive Duhovnog stola zagrebačke nadbiskupije izvršen 7. prosinca 1945. god.

¹⁰ Šalić Ivan, svećenik, tajnik zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca u razdoblju 1941.–1945. god. Uhićen 15. studenog 1945. god. i podvrgnut dugotrajnoj istrazi. Presudom Vrhovnog suda NRH od 11. listopada 1946. osuđen je na 12 godina robije. Vidi o tome S. Kožul, *Spomenica* str. 367.

¹¹ Salis-Scewis Franjo, biskup, generalni vikar nadbiskupima A. Baueru i A. Stepincu. Od uhićenja nadbiskupa A. Stepinca (18. rujna 1946.) do imenovanja mons. Šepera vodio je upravu nadbiskupije. Ubraja se među svećenike zagrebačke nadbiskupije.

biskupa Štepinca već duže vremena kod nas nalazi u pritvoru, on je priznao, da je dva dana prije odlaska – bijega ustaške vlade iz Zagreba, došao u nadbiskup-ske dvore bivši ministar vanjskih poslova Pavelićeve vlade Alajbegović,¹² i zamolio da se spremi kod njih u arhivu Duhovnog stola važna za ustaše »Histo-rijska« arhiva sa pet limenih, hermetički zatvorenih kutija.

Prigodom gore izvršenog pretresa ustanovljeno je, da se u limenim kuti-jama nalaze gramofonske ploče svih Pavelićevih govora od 4. aprila 1941. godine do samog bjegstva.

U kutiji br. 1 nadjene su ploče sa sljedećom oznakom i sadržajem:

NS 595–597	Govor seljacima iz Moslavine 28. VI. 1942.
NS 292–594	Zakletva novih dužnostnika iz župe Bilogora i Prigorje te »Poglavnikov« govor 28. VI. 1942.
NS 141–146	Govor stranci prava 9. X. 1941. I dio
NS 146–149	Govor stranci prava 9. X. 1941. II dio
NS 139–140	Govor »Poglavnika« ustaškoj mladeži crvenog križa /završetak na NS 141–a/
NS 8	Čestitka »poglavnika« Muslimanima, prigodom Bajrama 21. X. 1941.
NS 10–14	»Poglavnikov« govor Karlovačkim radnicima.
NS 25–26	»Poglavnikov« govor 25. XII. 1941.
NS 24	»Poglavnikov« govor braći u Americi.
NS 263–266	»Poglavnikov« govor novim ustaškim častnicima 15. XI. 1941.
NS 37–42	»Poglavnikov« govor 14. XII. 1942.
G 302–310	»Poglavnikov« govor učiteljima.
G 313–316	Govor »Poglavnika« odobru zimske pomoći.
G 349–352	Imenovanje vlade i zakletva 16. IV. 1941.
G 1250–1251	Govor dr. Nikole Mandića 26. I. 1944.
G 311 a	Početak »Poglavnikovog« govora 1. I. 1943.

je nad kojima je izvršeno nasilje, progon i pritvor. Vidi o tome »Tko je tko u NDH«, Zagreb, str. 354 i S. Kožul, Spomenica žrtvama ljubavi zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, str. 546.–550., 611.

¹² Alajbegović Mehmed, pravnik i političar. U razdoblju NDH obavljao je dužnost tajnika u Ministarstvu vanjskih poslova (1941.); generalnog konzula u Münchenu (1942.); Ministra skrbi za postradale krajeve (1943.); Ministra vanjskih poslova (1944.–svibanj). U Zagrebu je u svibnju 1947. godine izveden pred Vijeće Vrhovnog suda NR Hrvatske, koje ga je 6. lipnja 1947. osudilo na smrt. Vidi o tome *Tko je tko u NDH*, Zagreb, 1997., str. 4.

- G 311 b Kraj »Poglavnikovog govora legionarima na Tomislavovom Trgu.
G 312 Završetak s Tomislavovog Trga.

U kutiji br. 2.

- NS 347–348 »Poglavnikov« govor športašima 11. IV. 1942.g.
NS 350–352 Sa otvorenja tramvajske pruge do Dubrave i otvorenja radničkog naselja u Dubravi 12. IV. 1942. /Svršetak s otvorenja radničkog naselja NS 353 b/.
NS 353–359 Otvorenje bolnice na Rebru 12. IV. 1942./NS 353 b sa otvorenja radničkog naselja u Dubravi/.
NS 362–363 »Poglavnikov« govor hrvatskim športašima 12. IV. 1942.
NS 372–377 Bogoslovi kod »Poglavnika« 19. IV. 1942.
NS 385–386 »Poglavnikov« govor od 5. VIII. 1942. sniman sa filmske vrbce.
NS 259–262 Predaja njemačkog odlikovanja »Poglavniku« 2. X. 1942.
NS 302–305 Ženska djeca kod »Poglavnika« – ustaška uzdanica.
NS 202–205 Fragmenti sa reportaže iz Dubrave i govor »Poglavnika« prigodom polaganja kamena temeljca za radničko naselje 7. IV. 1942.
NS 327–338 Reportaža iz Sabora 10. IV. 1942.
NS 237–246 Govor »Poglavnika« na Markovom trgu 21. V. 1941.godine.
NS 126 Govor sveučilištarcima 24. I. 1942.
NS 59 Čestitka »Poglavnika« dobrovoljcima i ustašama na Badnjak 1941.
NS 247–251 Reportaža s Krešimirovog trga 13. VI. 1941.

U kutiji br. 3.

- NS 141 Govor »Poglavnika« povodom priznanja NDH sa strane Njemačke i Italije.
NS 267–272 Govori »Poglavnika« i vojskovođe ustašama iz Belgije i njemačkoj bojni.
NS 150–161 Govor »Poglavnika« prilikom unapredjenja vojnika iz Bosne.
NS 50–55 Pozdravni govor
NS 162–167 »Poglavnikov« govor ženskoj grani HSS.
NS 128–129 »Poglavnikov« govor hrvatskim sokolima.
NS 130–133 Govor »Poglavnika« i pristup zastupnika HSS u ustaški pokret.
NS 220–224 Tri »Poglavnikova« govora 7. IV. 1941.
G 1593–1607 Reportaža i »Poglavnikov« govor s ustaškog sastanka u Radničkoj komori 7. IX. 1944.
NS 145 Proglas generala Kvaternika /10. IV. 1941./

U kutiji br. 4.

- NS 588–591 Govor radnicima iz župe Vuka.
 NS 584–586 Izaslanstvo iz Primorja kod Poglavnika.
 NS 530–533 S mimohoda ustaške mladeži pred »Poglavnikom« 8. VI. 1942.
 NS 520–524 Mimohod ustaške mladeži pred »Poglavnikom« na Radićevom Trgu 8. VI. 1942.
 NS 457–462 Govor »Poglavnika« hrvatskim majkama 30. V. 42.
 NS 491–494 Primanje ustaških dužnostnika kod »Poglavnika« 2. VI. 1942.
 NS 439–4443 Primanje ustaške mladeži kod »Poglavnika« 24. V. 1942.
 NS 413–418 Odlikovanje hrvatskih zrakoplovaca.
 NS 399–484 Ustaškinje iz Siska pod »Poglavnika« 26. IV. 1942.
 NS 391–398 Sveučilištarci kod »Poglavnika«.
 NS 286–287 Cetra »Poglavnikov« govor hrvatskom narodu.
 NS 288–289 Cetra »Poglavnikov« govor hrvatskim vojnicima.
 NS 294–295 Cetra ustaška koračnica i Lijepa naša.
 NS 294–295 Cetra ustaška koračnica i Lijepa naša /druga/.
 NS 587 »Poglavnik« zahvaljuje na daru radnika.
 NS 315–318 Primanje ustaških dužnostnica kod »Poglavnika« 8. IV. 1942.

U kutiji br. 5.

- G 1430 Govor »Poglavnika« braći u Americi.
 G 1656–1659 Govor »Poglavnika« ustaškim zastavnicima i jurišnicima 26. XI. 1944.
 G 1679–1683 Govor »Poglavnika« 10. III. 1945.
 NS 364–367 Govor »Poglavnika« svojoj pukovnji 15. IV. 1942.
 G 1184–1192 »Poglavnikov« govor 9. IX. 1943. i proglas »Poglavnika«.
 G 1173–1183 »Poglavnikov« govor 7. I. 1944.
 G 989–993 Govor »Poglavnika« 9. IX. 1943.
 G 172–173 Govor »Poglavnika« na zadnji dan sabora.
 G 294–301 Reportaža i govor »Poglavnika« u Jelačić dvorani 20. XI. 1942.
 G 373–380 Otvorenje Hrvatskog državnog Sabora 23. II. 1942.
 NS 126 »Poglavnikov« govor sveučilištarcima 24. I. 1942.
 NS 59 Čestitka »Poglavnika« dobrovoljcima i ustašama na Badnjak 1941.
 NS 247–251 Reportaža s Krešimirovog Trga 13. VI. 1941.

PRILOG 1.

Zagreb, 16. 09. 1962.

Zapisnik

o preuzimanju 336 komada gramafonskih ploča sa govorima Ante Pavelića za vrijeme NDH, a koje su dosada bile pohranjene u SUP-u za grad Zagreb. Sada ih preuzimaju za Muzej revolucije naroda Jugoslavije u Beogradu, Mihajla Avramovića 12 – Dedinje.

tel br. 51973 i 51426 putem Komisije za historijat DSUP NRH u Zagrebu, drugovi: Živković dr Dušan i Lukić Dragoje.

Ploče su razdijeljene u pet limenih kutija, i to:

u kutiji br. 1.	62 komada
u kutiji br. 2.	55 komada
u kutiji br. 3.	76 komada
u kutiji br. 4.	78 komada
u kutiji br. 5.	65 komada
Ukupno	336 komada

U svakoj kutiji nalazi se popis ploča sa sadržajem u dotičnoj kutiji, a svih pet kutija imaju zajedno napisane tekstove svih govora.

Preuzeo od SUP-a Zgb
i predao Muzeju rev.
nar. Jugoslavije
Nikola Dokmanović, v.r.

Preuzeli od Komisije za historijat DSUP NRH za Muzej revolucije naroda Jugoslavije u Beogradu

1. Živković dr. Dušan, v.r.
2. Lukić Dragoje, v.r.

S U M M A R Y**A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF ARCHIVAL SOURCES OF THE NDH. TRACING RECORDING OF ANTE PAVELIĆ'S SPEECHES (1941–45)**

This article deals with a previously unknown list of Ante Pavelić's recorded speeches which were confiscated in 1945. This list was also made at the end of 1945. In 1962 the Museum of the Yugoslav People's Revolution in Belgrade took possession of these recordings. The Croatian State Archive is asking for their return.